

Prema punoj mobilizaciji

Od prvih dana jula nastala je, dakle, nova etapa u radu rukovodstva KP Hrvatske na pokretanju i organiziranju oružane borbe. Nakon osnivanja Operativnog rukovodstva uslijedilo je upoznavanje partijskih rukovodstava u pojedinim područjima Hrvatske s odlukama četvrtojulske sjednice.¹ Prema raspoloživim podacima, moglo bi se zaključiti da je rukovodstvo KPH svakodnevno zasjedalo od 6. do 10. jula. To su bili dani kad se preispitivao dotadašnji rad rukovodstva KP Hrvatske s obzirom na smjernice Političkog biroa CK KPJ i donosili zaključci o daljnjoj djelatnosti. Na sjednici 7. jula odluke rukovodstva KPJ o reorganizaciji bile su »primljene jednoglasno«. Izvještavajući CK KPJ o prihvaćanju njegove odluke, Končar je napisao: »Sjednica je jednoglasno primila vaše odluke i konstatovala da smo mi već sami počeli u tom pravcu da reorganizujemo svoj-rad, samo što smo bili spori i dovoljno neodlučni. Na sjednici smo raspravljali o razlozima da se do sada nije napravilo sve ono što se je moglo i trebalo, i konstatovali smo da je glavna krivica u tome što se nismo znali brzo i na vrijeme prilagoditi nastaloj situaciji, a naročito naše nerazumijevanje u nastaloj situaciji u odnosu prema vojnoj liniji, tako da je bio nastao priličan zastoj u pogledu izvođenja akcija koje su se pred nas postavljale. Mi smo kažem i prije vaše odluke o reorganizaciji sami počeli u tom pravcu ispravljati naš rad, a vaša odluka potvrdila je već ono što smo bili počeli da radimo.«²

Idućim sjednicama, od 8. do 10. jula, prisustvovali su, po svoj prilici, i neki partijski rukovodioci s pojedinih područja Hrvatske.³ Oni su bili upoznati s odlukama CK KPJ o pokretanju i daljnjem organiziranju oružane oslobodilačke borbe. Težište je bilo na razmatranju stvaranja partizanskih odreda. Tom su prilikom uočeni specifični problemi pojedinih područja s obzirom na mogućnost vođenja partizanskog rata. Ispoljila su se i različita gledišta u vezi s

¹ Riječ je, zapravo, o zajedničkim zasjedanjima Političkog biroa CK KPH, tj. njegova Sekretarijata i Operativnog rukovodstva, kao jedinstvenoga rukovodećeg tijela. Budući da su neki članovi užeg rukovodstva KPH već bili otišli na partijski rad izvan Zagreba, to su sjednicama tog tijela uglavnom prisustvovali: Končar, Bakarić, Hebrang, Mrazović, Popović i Pap. Budući da je Končar bio sekretar CK KPH, a Popović je bio delegat CK KPJ i najangažiraniji u Operativnom rukovodstvu, to oni i potpisuju izvještaje Centralnom komitetu KPJ.

² Dokument br. 16.

³ Prema sjećanju Vicka Krstulovića, od 8. do 10. jula održane su sjednice CK KPH kojima su prisustvovali i »delegati iz svih krajeva Hrvatske« (Vicko Krstulović, *Dalmatinsko ljeto 1941*, »Vjesnik«, 4. VI 1971). Autor nije pronašao i neke konkretnije podatke u vezi s tim.

tim, ovisno upravo o specifičnosti pojedinih područja. Te su se specifičnosti, u prvom redu, odnosile na pitanja vojno-geografskog položaja pojedinih područja i stanja, tj. stupnja utjecaja partijske organizacije u njima. Istodobno, u pojedina područja odlazili su članovi rukovodstva KPH, koji su bili zaduženi da prenesu smjernice za organiziranje i vođenje oružane borbe. Pojedini od njih odlaze u neka područja na duže vrijeme kao predstavnici rukovodstva KP Hrvatske. Josip Kraš djeluje na području Korduna i dijela Banije, Marko Orešković se nalazio u Lici, kamo je u julu otišao i Stipe Ugarković. Na područje Banije otišao je član bivšega Vojnog komiteta CK KPH Ivan Rukavina. Na području Slavonije stalno je bio angažiran Pavle Gregorič. Nešto kasnije će u Hrvatsko zagorje otići Karlo Mrazović, a u Dalmaciju Pavle Pap.

Proces pokretanja oružane oslobodilačke borbe i stvaranja njezine osnove na području Hrvatske bio je vrlo složen, pa je pokazivao brojne raznolikosti i posebnosti. Njih su uvjetovale različite okolnosti koje su, dakako, umnogome bile karakteristične i za druga područja Jugoslavije. Ovom prilikom nije, dakako, moguće ulaziti u detaljnije razmatranje tih pitanja nego se ona samo dijelom naznačavaju.⁵

Treba poći od činjenice da su smjernice rukovodstva KP Hrvatske o potrebi punog i pravodobnog angažiranja partijskih organizacija na stvaranju partizanskih odreda i razvijanju oružane partizanske borbe već od početka zaokupljale sva okružna partijska rukovodstva, tako da im se ta orijentacija postavljala kao osnovna zadaća. Međutim, različite su okolnosti i uvjeti utjecali na to da se takva orijentacija na pojedinim područjima mogla brže ostvarivati, a na nekima sporije. Nesumnjivo, brojčana snaga i stupanj utjecaja partijske organizacije na pojedinim područjima pojavljivali su se kao jedan od najvažnijih činitelja u procesu pokretanja i razvijanja oružane borbe. Objektivne i subjektivne okolnosti utjecale su na intenzitet i stupanj angažiranosti pojedinih partijskih organizacija i njihovih rukovodstava. Daljnji značajan činitelj u vezi s pokretanjem oružane borbe bio je trenutni stupanj raspoložena u samom stanovništvu na pojedinim područjima, na što je, dakako, također utjecao niz činitelja. Značajan je bio i stupanj interesa okupacionih sila za pojedina područja, s obzirom na njihov strategijski i geografski položaj te ekonomsko značenje. U sklopu svoje politike potpune pacifikacije teritorija Jugoslavije, okupatori su bili osobito osjetljivi na onim područjima preko kojih su prelazili glavni komunikacijski pravci i gdje je bio najviše usredotočen njihov vojnostrategijski i ekonomski interes.

Osim navedenih, i niz drugih okolnosti i momenata utjecao je, dakle, na određene posebnosti u procesu pokretanja oslobodilačke borbe na području Hrvatske.

U tim julskim danima vrlo dinamičnih priprema za vođenje oružane oslobodilačke borbe novoosnovano Operativno rukovodstvo sve se više angažiralo. Dogovoreno je da jedan od članova Operativnog rukovodstva stalno

⁴ Karakteristično je u tom pogledu bilo izlaganje Vicka Krstulovića na sjednici CK KPH 8. jula (isto, »Vjesnik«, 5. VI 1971).

⁵ Opširnije o tome u: Pero Morača, n. dj., str. 310. i d.; Ivan Ječić, n. dj., sv. II, str. 79. i d.

bude na radu izvan Zagreba, tj. kad se on vrati, da zatim ide drugi, itd. Na taj su način uvijek dvojica članova Operativnog rukovodstva bila u Zagrebu, što se u to vrijeme nametalo kao stvarna potreba.⁶

Može se, dakle, zaključiti da je rukovodstvo KP Hrvatske već bilo uvelike zaokupljeno problemima daljnjeg organiziranja oružane borbe. S druge strane, to je značilo da je ono brzo prevladavalo zapreke na koje je krajem juna i početkom jula naišlo u vezi s Kopiničevom akcijom. Činilo se da taj sukob neće dobiti nove razmjere. U rukovodstvu KP Hrvatske, međutim, nisu bili upoznati s daljnjom Kopiničevom akcijom sumnjičenja, koja je već prešla u fazu obavještanja rukovodstva Kominterne i Tita o tome. Riječ je o tome da Pap, koji je otkrio sadržaj pisma što ga je Kopinič uputio Titu, nije o tome obavijestio rukovodstvo KP Hrvatske, u prvom redu Končara i Popovića.

Međutim, upravo je Pap pokrenuo inicijativu da rukovodstvo KP Hrvatske samokritički analizira svoj dotadašnji rad na taj način da konstatira svoje greške i o tome obavijesti Kominternu. Posrijedi je, dakle, osobna Papova inicijativa u kojoj je on izražavao ovdje već istaknutu ocjenu kao svoje mišljenje. Sto je Papa navelo na tu akciju? Pap se, kako sam navodi, nije slagao s ostalim članovima rukovodstva KP Hrvatske o pitanju organiziranja oružanih akcija. »Na svakoj sjednici i u razgovorima«, kako navodi Pap, »ja sam po tom pitanju imao oštrij stav od drugova.«⁷ U tom pogledu njegova je glavna kritika bila upućena radu Vojnog komiteta. U tom smislu on je osobno uputio Titu pismo oko 1. jula.⁸ To pismo nije sačuvano, a prema Papovim riječima on je u njemu napisao: »U pismu napisanom Starom ja sam rekao da se po mom mišljenju tu vrši objektivna sabotaza, ali pošto se to radi vrlo tvrdoglavo, ne mogu da garantujem da je to sabotiranje samo objektivno. Time sam mislio na to da u Vojnom komitetu imade ljudi koji (bilo iz ličnog, bilo iz političkog kukavičluka, tj. okorjelog oportunitizma) rade tako da sve ide 'polagano', da se boje otvorenih akcija itd.«⁹ Pap navodi da je to pismo pisao samo Titu i da mu on na nj nije odgovorio, nego je u dva pisma koja je poslije toga uputio Končaru i Papu »naglasio kako treba voditi otvorene borbe i prekinuti sa čekanjem skrštenih ruku«¹⁰. Pap je sa svojim pismom upoznao Končara, koji se nije složio s njegovim sadržajem. U pismu koje je nakon konstituiranja Operativnog rukovodstva poslao Centralnom komitetu KPJ Končar je svoje mišljenje izrazio ovim riječima: »Ja se ne slažem sa tim pismom, jest da u njemu ima tačnih navoda, ali ona je njegova ocjena preoštira i netačna. Krivice svakako ima i na pojedincima što se do sada nije napravilo više u borbi protiv fašizma, ali ponavljam najviše smo krivi svi skupa.«¹¹

Međutim, Pap nije ostao samo na tome. On je na sjednici rukovodstva KP Hrvatske 7. jula predložio tekst posebne rezolucije, koju bi CK KPH uputio Centralnom komitetu KPJ, s tim da se ona proslijedi rukovodstvu Komin-

⁶ Dokument br. 19.

⁷ Dokument br. 27.

⁸ Pap navodi da je pismo pisao »oko 6 dana prije« nego što se Popović vratio iz Beograda (dokument br. 27).

⁹ Dokument br. 27.

¹⁰ Isto.

¹¹ Dokument br. 16.

terne, a također da se taj dokument, ako se nađe da je potrebno, »objavi partijskom članstvu«. ¹² Utjecaj autoriteta Kominterne bio je glavni faktor njegova opredjeljivanja za taj korak. U tom tekstu Pap je, kao i u prethodnom pismu Titu, težište kritike stavio na rad vojnih komiteta. Prema njemu, Centralni komitet KPH »je napravio veliki propust što je prepustio taj rad nacionalnom vojnom Komitetu za Hrvatsku, koji je svojim birokratizmom, sektaštvom i tromošću kočio akcije i vršio objektivno zločinačku sabotažu tog danas najvažnijeg rada« ¹³. Ta se tendencija »odvajanja od partijskih organizacija«, prema Papu, opaža u Mjesnom vojnom komitetu u Zagrebu, u Vojnom komitetu CK KPH, pa i u Vojnom komitetu CK KPJ. ¹⁴ U svojim kasnijim obrazloženjima zbog čega je napisao tu rezoluciju Pap je iznio nekoliko momenata koje smatra bitnima. Prema njegovu mišljenju, »slabosti u radu« u Hrvatskoj o kojima je riječ imaju svoje korijenje u predratnom razdoblju, tj. u određenim »oportunističkim tradicijama« koje su bile vidljive u rukovodstvu KPH, zbog čega je i smijenjeno 1938-1939. godine." Kao daljnji važan razlog on navodi »ultimativno« pismo koje je Kopinič poslao rukovodstvu KP Hrvatske. U vezi s tim Pap navodi kako je bio uvjeren, prema informacijama što ih je dobio od Maleševića, »da je to pismo pisao dedin čovjek koji je tu bio u 'proputovanju', koji je možda naseo nekim burgijama Vazduha (o tome da se na sjednicama CK KPH govori o tome 'šta će SSSR' — a ne šta ćemo mi i t. si.). Ali sam smatrao da je pismo u osnovi politički pravilno postavljeno, jer udara po neradu. I zato sam se u osnovi slagao sa tim pismom i smatrao tim više da se treba boriti protiv slabosti ovdje, jer deda neposredno (odn. preko svog čovjeka) kritizira naš rad.« ¹⁶ Otkrivši kasnije, kao i drugi članovi rukovodstva KPH, da je riječ o osobnom Kopiničevu pismu, Pap je izjavio: »Sad je meni jasno da nas je Vazduh prevario i da sam nasio.« ¹⁷ U vezi s tim Pap je odlučno odbijao pomisao da bi ta njegova inicijativa »pomagala« Kopiničevu akciju »i za jedan trenutak«. ¹⁸ Na prvi pogled je, naime, izlazilo da istovjetnosti u nekim gledištima Papa i Kopiniča u kritici rada rukovodstva KP Hrvatske podupiru takav zaključak. Suprotno tome, Pap je, kako ističe, bio uvjeren da bi se rezolucijom koju je predložio »spriječila burgijanja Vazduha«. Pap je pri tome posebno isticao činjenicu da pojedinci koji su se povezali s Kopiničem stvaraju, zajedno s njim, posebnu atmosferu sumnjičenja. On navodi kako je »opazio da neki ljudi« — među kojima konkretno navodi Roba, Maleševića, Kopiniča i Martinija — »malo pomalo burgijaju kako protiv Starog (J. Broza Tita, op. I. J.) tako i protiv organizacije u Hrvatskoj i Jugoslaviji. (. . .) Ja sam bio mišljenja da se ta burgijanja mogu i moraju suzbijati na taj način što ćemo mi ovdje (u Hrvatskoj) postaviti stvar

¹² Dokument br. 14. Iako je konstatirao da je riječ o Papovu samoinicijativnom tekstu, Cenčić ipak uz taj dokument, koji objavljuje, netočno navodi da potječe od CK KPH (Vjenčeslav Cenčić, n. dj., sv. II, str. 184-185). To je prije njega učinio Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, sv. 2, str. 999-1000.

Dokument br. 14.

¹⁴ Isto.

¹⁵ O tom pitanju usp. u posljednjem poglavlju bilj. 16.

¹⁶ Dokument br. 27.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

na svoje mjesto, samokritički, početi sa akcijama i javiti to dedi.«¹⁹ Pap je posebno odbijao tvrdnju da je poticaj za pisanje rezolucije bilo i otkrivanje sadržaja pisma što ga je Kopinič preko njega poslao Titu. Priznao je da je pogriješio što sa sadržajem pisma nije upoznao Končara i Popovića.²⁰

Na sjednici 7. jula rukovodstvo KP Hrvatske nije prihvatilo Papovu rezoluciju. U kasnijoj zajedničkoj izjavi ono je u vezi s tim istaklo: »Mi smo tu rezoluciju odbili kao štetnu i neobjektivnu, pa smo odlučili da napišemo pismo Caći (CK KPJ, op. 1. J.), da se u njemu samokritički osvrnemo na svoj rad i da obećamo da ćemo poduzeti sve što možemo da bi stvari krenule naprijed. Danas je jasno, da su pismo onog iz vazduha (Kopiniča, op. 1. J.) i govorenja protiv rukovodstva poslužila Šilji (Papu, op. 1. J.) kao povod za rezoluciju. Istraga treba da utvrdi, da li je on samo nasjeo grupi koja se formirala iza leđa rukovodstva, ili je pak imao neke druge namjere.«²¹

¹⁵ Isto.

²⁰ Isto. Usp. i dokument br. 28.

²¹ Dokument br. 21.